

**O trachtoris avelas sako
parasovin vaš o Roma, jon
chutenas andro verdan
u džanas pro maľi te kerel
buťi.**

**Každý pátek přijel pro
Romy takový traktor,
naši lidé naskákali do
vlečky a jeli na pole sbírat
brambory.**

„Ta ča tumen san mire godaver šerore! Ale akana sar vakeres pal o mlaki, avila mange andro šero oda leperiben, sar somas cikni, sar kamavas te džal le altobusiha the so kerdom, hoj ča te džav.“

„Vaker, babo! Kaj kamehas te tradel?“ pale pes diña avri e Paťa.
„Robču, tu imar av cicho!“ vikaha phenda le phraleske.

Khere pre Slovensko

„Ta mištes, šunen, savi somas bengori. Me igen kamavas te džal le altobusiha, ale miri daj the o dad man na kamenas peha te lel. ‚Soske, te o altobusis džal duvar pro đives ko Sibiňis the ko Perješis? Kaj kames te džal?‘ ča kada me šunavas. Ča o dada tradenas le altobusiha, bo džanas andre bufi. Sar avenas andal e bufi trin orendar, ta amen o čhave užarahas pre peskere dada paš e zastavka.

Me ale kamavas te džal le altobusiha, igen kamavas!

Oda has niľaj, sar akana. Na urahas o topanki, akana na džanav, či man has varesave. Bo me furt la dake phenavas, kaj kamav ča ‚trastune topanki‘, traktorki uče pro šnurki sar has mira pheňora. Kavka lenge phenavas, bo len has o chevora trastune. Lavas len mira pheňake u pes lenca bavinavas. Me len rado phandavas dži upre. Na has man popkica, sar tumen hin. Akana so ča kamen pes tumenge cinel.

Jekhvar somas pal amaro kher the dikhlom, sar o bareder čhave chuťkeren pašal e chaňig upre tele paš o mlaki. Jon mange phende: ‚Dža het! So kadaj kames?‘ Terđuvavas the dikhavas, so jon keren. Jon mange palis denašle the garude pes. Zadikhlom pre phuv e sklencina u avla mange andro šero, hoj te elas mange o pindro prechindo, ta bi džavas le altobusiha. Ej hop! Chuťilom pindrangi prosto pre sklencina.

„Vy jste moje chytré hlavičky! Ale jak jsi teď zmínil ty kaluže, vzpomněla jsem si, jak jsem jako malá hrozně chtěla jet autobusem a co jsem provedla, jen abych se do něj dostala.“

„Vyprávěj, babi! Kam jsi chtěla jet?“ znovu se do toho vložila Paťa. „A ty už mlč, Robču!“ okřikla brášku.

Doma na Slovensku

„Tak dobře, poslouchejte, jaké jsem bývala zlobidlo. Toužila jsem se svézt autobusem, ale táta s mámou mě nechtěli vzít s sebou.

„Na co? Autobus jezdí jenom dvakrát týdně a jenom do Sabinova a do Prešova. Kam bys chtěla jezdit?“ poslouchala jsem pořád dokola. Autobusem jezdili jenom tátové, protože dojížděli do práce. Když se ve tři vraceli, my děti jsme na ně čekaly na zastávce.

Já jsem se ale chtěla svézt autobusem, hrozně moc!

Bylo to v létě jako teď. Nenosili jsme boty, a teď už ani nevím, jestli jsem vůbec nějaké měla. Pořád jsem totiž mamince říkala, že chci jenom ‚okované boty‘, vysoké traktúrky na šňůrky, jako měla moje sestřička. Říkala jsem jim tak, protože měly okované dírky. Brala jsem jí je a hrála jsem si s nimi. Ráda jsem je zavazovala až nahoru. Neměla jsem panenku na hraní, jako máte dneska vy. Dneska vám rodiče koupí, na co si vzpomenete.

Jednou jsem byla za naším domem a uviděla jsem starší děti, jak skáčou přes kaluže kolem studny. ‚Běž pryč! Co tu chceš?‘ okřikly mě. Postávala jsem tam a pozorovala, co dělají. Ony mi pak utekly a schovaly se mi. Zahlédla jsem na zemi sklo a vtom mě napadlo, že kdybych se zranila, možná bych se mohla konečně svézt tím autobusem. A hop! Skočila jsem bosou nohou rovnou na stěp.

**Ta mange duminavas:
,The me kamav te vakerel!'
The chud'om te del duma
romanes. Duminavas
mange, hoj jon man
na šunen.**

**A tak jsem si řekla: ,Já chci
taky něco říkat!'
A začala
jsem mluvit romsky.
Myslela jsem si totiž,
že mě neslyší.**

Andre škola phirelas ča e daj te phučel sar pes sikhľuvas, has pre amende andre savoreste zoraleder. Likerelas amen, hoj te avas feder andr'oda, so kerah amen korkore. Ale o dad has predal mande tiš baro pativalo manuš. Sar pes dodžanelas la datar, sar man sikhľuvav, u vareso na irinďom mištes, ta varekana phenelas: ‚Ta pre soste phires andre kodi škola, te nič na džanes?!‘ Chudľom feder te sikhľol.“

***

„Poden mange o cakľici, o khilava imar rozmukhle. Mek thovava o cakľici andre rura, hoj te zachuden pes o verški mištes. Ela lačo pro jevend, sar keraha o ušamen bokela pre Karačoň.“

„Me rado chav tiš le ciraleha, ale tiš le makoha the upral le lekvariha,“ lošaliła e Paťa.

„Joj, Paťa, keci oda kerahas pre Karačoň kajse tepši! Ale čačes nekfeder hine le ciraleha the le lekvariha.“

„Babo, u naši peske kerah sigeder, so phenes, šaj keraha tajsja?“ občarkerelas pes o Robču.

„Tajsja? Ale kampoľ amenge te cinel o ciral a tumen pomožinena mange. Amen sar samas cikne, ta tiš amen o phureder čhave, so bešahas khere, pomožinahas te pekel pre Karačoň. The jekhvar — koda jevend samas la daha korkore khere, bo o dad has mek pre vilijakero dives andre buti — maj šaj ačhilam pre Karačoň bijo jezulankos!“

„Sar, bijo stromkos? So pes ačhiła, babo?“ phučkerelas mandar o Robčus u rakinelas o cakľici paš e rura.

„No, ta šunen u palis pes džana te morel.“

Sar rodahas o jezulankos

„O palune šinga andre rura u mek mange kampoľ te richtinel pro skamind, phenelas e daj predal peste. Dikhav oda, sar akana, sar peske čhivel tele e melali leketa le arestar. Tosarastar predal

Na třídní schůzky chodila naše máma, byla na nás ve všech směrech přísnější. Vedla nás k tomu, abychom byli důslední, zodpovědní. Ale táta byl pro mě taky velká autorita. Když se dozvěděl, jak se učím, nepovedla se mi třeba nějaká písemka, tak někdy říkával: ‚Tak na co do té školy chodíš, když nic neumíš?!‘ A já se začala učit líp.“

***

„Podejte mi ty sklenice, švestky už jsou rozvařené. Ještě dám ty zavařovačky do trouby, aby se dobře zatáhla víčka. Povidla se nám budou hodit v zimě, až budeme na Vánoce péct ušamen bokela.“

„Já mám linecké koláče ráda s tvarohem, ale taky s mákem a povidly navrch,“ zaradovala se Paťa.

„Joj, Paťa, kolik jsme se jich o Vánocích napekli plechů! Ale vůbec nejlepší jsou s tvarohem a povidly.“

„Babi, a nemohli bychom si je udělat dřív, co říkáš, třeba zítra?“ olizoval se Robin.

„Zítra? Ale musíme koupit tvaroh a vy mi s pečením pomůžete. Když jsme byli malí, tak jsme je my, nejstarší ze sourozenců, co jsme bydleli doma, taky pomáhali o Vánocích péct. A jednou — to jsme byli s maminkou doma sami až do Štědrého večera, protože tatínek musel pracovat — jsme o Vánocích málem zůstali bez vánočního stromku!“

„Jak to myslíš, babi? Co se stalo?“ vyptával se Robču a vyrovnával připravené sklenice vedle trouby.

„Tak poslouchejte a pak se půjdete umýt.“

Jak jsme sháněli stromeček

„Poslední šinga v troubě a ještě mi zbývá prostřít stůl,“ mumlala si tenkrát moje máma pod vousy. Vidím to jako dnes, jak si rozvázala zástěru špinavou od mouky. Od rána toho měla tak

late has imar but. O kišnimen chumer kerda pandže kilendar u has pre late te dičhol, hoj bi peske imar bešelas tele. Zavše kerelas o šinga aš pre Vilija, hoj te aven amenge so nekkovleder. Mek kerade len thovahas pro šukar papiris, so has cirdlo pal cale dili andre amari šukar bari obivačka, kaj pes calo berš aňi na phirelas. Samas dešujekh savore pheňa the phrala, sar tumenge imar phendom. Kole nekbareder, so amenca na bešenas, e Karačoň likerenas ke peste khere. E daj lenge o šinga hordinelas, sar has o Štefanos, vaš o churdo pekiben, so amen o Roma na pekahas.

,Thoven tele bachtales, kaj te na phađon! Pal o makoha pendechune the palis la kakavaha,‘ diriginelas amen e daj u me the mro terneder phral o Palis šunahas sar e orica.

Pal o oblaki dičholas, sar avel imar čino kaľi rat, andro vilijakero chaben has maj vajkeci ori. O parno jiv začida o kraki, o kašta the o placos kija amaro drom. E loľi marchva le snehulakoske, so terđolas tel o amare oblaki, mek has te dičhol, ale perelas, cirdelas pes avri polokes cma. Všadzik dikhas o baro šukariben o Vilijakero čiros, šunahas savore andro kher. E famelija jekhetane u lošarahas pes pro chaben, pro bokela u kole nekcikneder pro darki. Kole chudenas ča kola duj, o Jozifkus the e Terezka, ale amen peske olestar nič na kerahas. Sar amen samas cikne, ta chudahas o darki.“

„Nisave darki? Kajsı Karačoň aňi mange na džal pre gođi!“ zaačila miro vakeriben o Robčus.

„Has aver čiros. Na samas barvale u amenge has mištes, hoj sam savore jekhetane. Ale šunen dureder.

,Perše džana o čhaja, pal lende o murša. U dikhen, hoj te ačhol o tato paňi le dadeske!‘ vakerelas pre amende e daj, sar zadikhľa andal e kuchňa andre obivačka. Bo pre Vilija mušinahas te avel savore žuže.

Sar o nekcikneder phraloro dikhľa, hoj o dad avıla andal e buti, chuťkerelas lošaha pal e kuchňa: ‚O dad avıla khere! Hura! Ela e Karačoň!‘ Dešuduj ori andre buti le dadeske denas so te kerel, u mek bajinelas pal o kachňa the pal o baľičhe, so likerahas pro mas khere. Nılaje has sar muraris u jevende sar kuraris andre kotelňa, kaj pes kurinelas o porubsko sidľiskos.

,Šukar đives savorenge, čhavale!‘ phenda amenge o dad u ila le phralores pro vasta. ‚Kadaj ča lačhes pachinel, hmm, daje,‘

akorát dost. Zpracovala těsto z pěti kil mouky a bylo na ní vidět, že by si už nejraději sedla. Vždycky se do zadělávání těsta vrhla na Štědrý den, aby nám šinga vydržely co nejdéle čerstvé. Ještě teplé jsme je pak vyskládali na balicí papír, který byl rozložený na zemi v parádním pokoji, do kterého se nechodilo, jak byl rok dlouhý. Bylo nás dohromady jedenáct sourozenců, jak už jsem vám řekla, ale část z nich už Vánoce slavila ve svém. Máma jim pak šinga nosila na Štěpána místo cukroví, které se u nás Romů nepeklo.

,Dávejte je na papír opatrně, ať se nerozlomí! Po makových ořechové a pak kakaové,‘ dirigovala nás naše máma a my s mladším bráchou Pavlem poslouchali jako hodinky.

Za okny se už pomalu začalo smrákat, do večere zbývalo ještě několik málo hodin. Bílý sníh pokryl keře, stromy i cestu od našeho domu až k silnici. Oranžová mrkev trčící z bílého sněhuláka pod našimi okny pomalu zanikala v šeru. Všude je vidět nádherný sváteční čas, cítili jsme my všichni. Rodina pěkně pohromadě, těšili jsme se na jídlo, na koláče a ti nejmenší na dárky. Dárky dostávali jen ti nejmenší, Jozífek a Terezka, ale nám ostatním to líto nebylo. Taky jsme je dostávali, když jsme byli malí.“

„Žádné dárky? Takové Vánoce si vůbec nedokážu představit!“ přerušil mě udiveně Robin.

„Byla jiná doba. Byli jsme chudí a stačilo nám, že jsme spolu. Ale poslouvejte dál.

,První půjdou holky a po nich kluci. Jen šetřete teplou vodou, ať zbude i na tátu!‘ řekla máma, když vykoukla z kuchyně do obýváku. Na Štědrý večer jsme museli být všichni vymydlení.

Když táta vešel do baráku a nejmladší bráška to zjistil, začal poskakovat po kuchyni: ‚Tatínek je doma! Hurá! Budou Vánoce!‘ Dvanáct hodin v práci mu dalo zabrat, a to se ještě musel postarat o slepice a prasata, která jsme chovali na maso. Přes léto pracoval jako zedník a přes zimu jako topič v teplárně, která vytápěla porubské sídliště.

,Krásný večer všem, čhavale!‘ pozdravil táta a vzal si brášku do náruče. ‚Ó, tady to krásně voní, maminko,‘ nahlédl do kuchyně

„Ta cirden pes upre, savo akana cindan o jezulankos. Hino dži ke povala?“ interesinel pes sig o dad u džal andre obivačka.

„Tak se pochlubte, jaký jste sehnali stromeček. Sahá až do stropu?“ zajímal se táta a otevřel dveře do obýváku.

**Me činava u tu pes vaš
amenge mang le Devles.**

**Já budu řezat a ty se za nás
pomodlíš.**

E labda

E oblaka andal e kuchňa amenge phundrađi, ťunas, sar o gadťikane čhave pes bavinen la labdaha.

„The me kamav te džal te bavinel la labdaha, babo, ale akana na, sar dopetola e bokeli,“ phenel o Robčus.

„Joj, e labda! Čhavale, keci me chudľom mariben vaš e labda!“

„Soske vaš e labda, babo?“ phučel o Robčus.

„Me džanav! Sar predikhavas o fotki, so tut hin andro ťifoneris, ta tut dikľlom la labdaha!“ vičinda e Paťa.

„Kana dikhehas?“ dikhelas choľaha o Robčus. „Me len na dikľlom, Paťo!“

„Ta dž, an ole fotki, Paťo, mi dikhel the jov!“ phendom u thoďom imar e bokeli andre rura.

Čhida pro skamind o fotki u me lenge vakerav.

„Bešahas akor le dadeha the la daha ke Ostrava andro gavoro Nová Ves u samas odoj ča korkore Roma. Andre amaro gav has o klubos, so pes vičinelas TJ SOKOL Nová Ves. Kadaj phirenas te bavinel maj savore gadťikane čhave e labda. Leperen peske, sar tumenge vakeravas, khatar čhindam o jezulankos, sar bešelas o Chromcos? Ta kodoj has perše o ihriskos. Sar mange has dešutrin berš, phirahas odoj la bibaha la Natašaha pre lende te dikhel. Jehvareste amen dikľla o treneris o Šimoňakos u phenel amenge:

„Ta sem aven maškar amende, so kodoj terďon! Me džanav, hoj san khatar o Duťdovi. Kamen te bavinel tiš?“

Amen pes ladžahas, ale palis phendam, hoj hat, the avka lenge ča podahas e labda, sar lenge chutelas avri andal o ihriskos. No ta kavka chudľam sodujdžeňa te bavinel.“

„Ale so bavinenas, babo?“ phučel o Robčus.

„E maškarthemutňi hadzena. Phirahas te bavinel duvar andro kurko pro ihriskos le čhavenca andal o gav Novejsiste. E kaľi poši, e ťkvara, has pal calo ihriskos. Amen samas kecivar ajse melale sar o bengora. Samas duj romane čhajora andal o gav, so chudľam lenca te bavinel. Me somas andre branka u e bibi has e obrana.

Házená

Okna v kuchyni jsme měli otevřená a slyšeli jsme, jak si vesnické děti hrají s míčem.

„Já bych si taky šel zahrát, babi, ale ne teď, až se nám dopeče koláč,“ poznamenal Robču.

„Jo, balon! Děti moje, kolikrát já jsem byla kvůli balonu bita!“

„Proč kvůli balonu, babi?“ diví se Robču.

„Já to vím! Když jsem si prohlížela fotky, co máš v kredenci, viděla jsem tě na nich s míčem!“ vykřikla Paťa.

„Kdy jsi je viděla?“ mračil se Robču. „Já jsem je neviděl, Paťo!“

„Tak pro ně skoč, Paťo, ať se taky podívá,“ pobídla jsem ji a koláč už jsem strčila do trouby.

Rozhodila obrázky na stůl a já jim začala vyprávět.

„Žili jsme tenkrát s rodiči a sourozenci v části Ostravy Nová Ves a byli jsme tam jediní Romové. Byl tam sportovní klub TJ SOKOL Nová Ves. Tam chodily hrát snad všechny gáďzovské děti. Pamatujete si, jak jsem vám vyprávěla, odkud jsme uřízli ten stromeček, tam, co bydlí pan Chromec? Tak tam bývalo hřiště. Když mi bylo tak třináct, chodily jsme se tam s tetou Natašou dívat. Jednou si nás všimnul trenér Šimoňák a povídá nám:

„Pojďte přece mezi nás, co tam stojíte! Já vím, že jste od Duťdů. Chcete si taky zahrát?“

My jsme se styděly, ale pak jsme souhlasily, stejně jsme jim většinou podávaly míč, když se jim vykutálel z hřiště. A tak jsme začaly obě hrát.“

„Ale co jste hrály, babi?“ naléhal Robču.

„Mezinárodní házenou. Chodily jsme trénovat dvakrát týdně na místní hřiště s dětmi ze vsi. Celou plochu pokrývala černá ťkvára. Kolikrát jsme byly umouněné jako od sazí. Byly jsme jediné romské holky, co s nimi chodily hrát. Já jsem byla v bráně a teta hrála v obraně.

**„Sar predikhavas o fotki,
so tut hin andro šifoneris,
ta tut dikhl'om la labdaha!“
vičind'a e Paťa.**

**„Když jsem si prohlížela
fotky, co máš v kredenci,
viděla jsem tě na nich
s míčem!“ vykřikla Paťa.**

